

A tanúhegyektől a sasbérces hegyhátakig

Ezerarcú tájak a Balaton és a Bakony ölelésében

A Bakonyerdő Zrt. által kezelt terület számos földrajzi kistájat fed le a Dunántúlon, ezért a természetföldrajzi adottságok rendkívül változatosak. A működési területet nyugatról a Keszthelyi-hegység, keleten a Mezőföld, északi, északnyugati irányból a Kisalföld, a Marcal-medence, délen pedig a Balaton határolja.

A Marcal-medencéhez tartozó *Pápa-Devecseri-sík* a Kisalföld déli részén, a Kemeneshát és a Bakonyalja között hosszan elnyúló táj. A kistáj a Rába és a bakonyi vízfolyások közös hordalékkúp-maradványa, amelynek kavicsanyaga számos helyen megmaradt. A felszín nagyobb részét azonban löszös-iszapos-homokos folyóvízi és lejtőüledékek borítják. A tájat színezi az egykori aktív vulkáni működés földtani emlékei, a bazalt és bazalttufa tanúfelszínek, mint például a tanúhegyként kiemelkedő Somló-hegy (432 m).

A táj mérsékelt meleg – mérsékelt nedves klímahatás alatt áll. A Pápa–Devecseri-síkságon inkább zárt tölgyes klímát találunk, az erdők kétharmada 150 m tszfm. alatt fekszik. A terület talajainak 73%-a többletvízhatástól független, a többi időszakos vagy állandó vízhatás alatt áll. A táj homok fizikai féleségű termőhelyein elsősorban rozsdabarna erdőtalajjal és humuszos homoktalajjal találkozunk. A barna erdőtalajok többi típusa vályogos szövetű területen található. A mélyebb fekvésű részekben gyakran jelennek meg időszakos vízhatású termőhelyeken kialakult réti talajok.

A táj potenciális vegetációját a tényleges ártereken a puha- és keményfás ligeterdők, a magasabb teraszokon cseres- és gyertyános-tölgyesek határozták meg; jellemzőek voltak még a különböző fátlan mocsári társulások. A vízrendezések után a ligeterdők csaknem eltűntek, s az egyéb erdőterület is fragmentálódott, meghatározó a kultúrállományok aránya. A kistáj területének döntő részét azonban mezőgazdasági kultúrák foglalják el. A Pápa–Devecseri-síkságon az erdőterület több mint felét akácok alkotják, a további kultúrerdők mellett az őshonos főfafajú faállománytípusok is vágásos erdőalakban jelennek meg.

A Somló-hegy kiemelkedő bazaltkúpja a Pápa - Devecseri-sík irányából

A *Bakonyalja* több kistájból álló, a Bakony nyugati, illetve északi előterében hosszan ívelő alacsony dombsági, illetve hegylábi lejtő jellegű táj, amely átmenetet képez a közép-hegység és a Kisalföld között.

Kistájai közül a *Devecseri-Bakonyalja* főként kavicsos, homokos, iszapos enyhe hegylábi lejtő. A *Pápai-Bakonyalja* alacsonyabb fekvésű, a Bakony felől áramló talajvíz hatása alatt álló, homokos-lösziszapos, kisebb lejtéssel, eséssel rendelkező lejtővidék. A sok karszforrás és a bő talajvíz miatt a patakhalózata igen sűrű.

Mérsékelt meleg, ill. mérsékelt hűvös-mérsékelt nedves klíma hatásai figyelhetők meg a tájon. Az átlagos éves csapadékjárásban megfigyelhető magas augusztusi csapadékösszeg következtében a kistájon általában a gyertyános-tölgyes és a zárt tölgyes klíma uralkodik.

A terület talajainak több mint 80%-a többletvízhatástól független, a többi időszakos és állandó vízhatás alatt áll. A talajok genetikájának, szerkezetének és a hidrológiai tényezőknél megfelelően változatos talajtípusok alakultak ki, melyek közül az erdők alatt legnagyobb arányban a rozsdabarna erdőtalajjal és a barnafölddel, valamint humuszos homoktalajokkal találkozunk. A Bakonyalja potenciális erdőtáj: a kavicsos-homokos dombokon eredetileg cseres-tölgyesekkel, mezofil termőhelyen gyertyános-tölgyesekkel, patakok mentén égeresekkel. A kistáj erdőtakarójának jó részét elvesztette, jelenleg a mezőgazdasági hasznosítás uralkodik, a megmaradt erdőkben az intenzív erdőgazdálkodás miatt gyakoriak a jelentősen átalakított, keménylombos, gyakran fenyőelegyes állományok. A délnyugat-dunántúlihoz hasonló, atlanti-mediterrán elemeket őrző, természetszerű erdőfoltokat a Széki-erdő és a Kupi-erdő területén találunk.

A száraz termőhelyek gyepei másodlagosak. Mésztelen homokon (Nagytevel) érdekes az atlantikus jellegű homoki vegetáció, meszes homokon a pannon homokpuszta gyepek, növényritkaságokkal, Fenyőfő és Bakonyszentlászló körül homoki erdőfenyves előfordulással.

A *Pápai- és Devecseri-Bakonyalja* erdőterületének háromnegyed részét természetszerű cseresek, cseres- és gyertyános-kocsányos tölgyesek borítják, amelyeket kevés kivétellel vágásos üzem módban kezelnek.

Az *Öreg(Magas)-Bakony* kistájban a kemény triász mészkőből és dolomitból álló hegység vonulatai 600 m tszfm. fölé nyúlnak, legmagasabb csúcsa a Kőrös-hegy (709 m). A fiatalabb, puhább mészkő, márga és agyagos összetételbe medencék mélyültek. Ezeket negyedidőszaki lejtőüledékek borítják, ma zömükben mezőgazdasági területekkel. A hegység néhány patakja a mészkőbe szurdokvölgyet vágott (pl. a

A Öreg(Magas)-Bakony vonulata a Kőrös-heggyel (709 m) Bakonyszűcs felől

Cuha-völgy). Az egykor bővizű karsztforrásokra a települések nevei utalnak (Hárskút, Lőkút). Az iharkúti, már letermelt bauxitlencse felső-kréta fedőképződményéből kerültek elő az első magyarországi dinoszauruszmaradványok.

Mérsékelt hűvös, ill. hűvös – mérsékelt nedves, ill. nedves klíma hatásai figyelhetők meg a tájon. A mélyebben fekvő területeken a gyertyános-tölgyes, a 350 m tszfm. fölötti térszíneken többnyire a bükkös klíma jelenik meg. A terület talajainak 93,5%-a többletvízhatástól független, a többi szivárgó vagy időszakos vízhatás alatt áll.

Az alapkőzet eredményeképpen legnagyobb részt barna erdőtalajok jöttek létre. A mészkő, illetve a dolomit alapkőzet hatására utal a rendzinák magas aránya. A jelentősebb kiterjedésű homokterületeken találkozunk rozsdabarna erdőtalajjal és humuszos homoktalajjal. A völgyekben és patakok mellett jelenhetnek meg kis kiterjedésben az időszakos és az állandó vízhatású termőhelyeken az öntés- és a réti talajok. A bükkösök uralta tájba eltérő növényzetű szigeteket ékelődnek. A mély, meredek falú, kötörmelékves völgyek hűvös alján szurdokerdők vannak.

A Cuba-patak szurdokvölgye

A táj erdőterületének több mint felét bükkösök borítják, amelyekben a korábban eredményesen alkalmazott fokozatos felújítógások mellett természetvédelmi érdekből származó szálalógásokat is indítottak. A természetszerű cseresekben és kocsánytalan tölgyesekben ugyancsak természetes felújítási eljárásokat alkalmaznak, de mivel egy részük bükkös termőhelyen áll, átalakulásuk megkezdődött. A kultúrerdők (akácok, fenyvesek) területaránya nem éri el a 10%-ot.

A Déli-Bakony középtájunk, markáns, tektonikus eredetű szerkezeti vonallal, Veszprém–Devecseri-árokhatárolódik el a északabbra fekvő Öreg(Magas)-Bakonytól. Veszprém–Tapolcai-, Tapolca–Sümegei-völgyek és a Devecseri-Bakony által határolt változatos geológiájú és domborzatú, alacsony középhegységi táj. Keleti része dolomitplató, NY-i részén mészkő-, bazaltplatók és kavicstakarók vannak a felszínen. Legnagyobb kiterjedésű bazalt pajzsvulkánjai a Kab-hegy (601 m) és az Agár-tető (511 m).

Az alacsony középhegység eredeti növényzetét cseres-tölgyesek és gyertyános-tölgyesek jelentették, az északi oldalon jelentős területet elfoglaló bükkösökkel, nagy kiterjedésben mészkedvelő és szikladomborzatú erdőkkel, a völgyekben égerligetekkel.

Az aktuális vegetációt sok kultúrfenyves, kevesebb akác, valamint jelentős kiterjedésben agrárterületek jellemzik.

Mérsékelt hűvös – mérsékelt nedves klíma hatásai figyelhetők meg a tájon. A területi átlagadatok alapján a gyertyános-tölgyes klímaövbén helyezkedik el. A Déli-Bakonyban az erdők túlnyomó része 150 és 450 m tszfm. között található, a sík fekvésű erdők aránya közel 20%.

A terület talajainak több mint 90 %-a többletvízhatástól független. A talajok fejlődése során nagyobb részt vályogos szövetű, túlnyomórészt barna erdőtalajok jöttek létre, de jelentős a meszes alapkőzeten kifejlődött rendzinák aránya is. A terület 13%-án rozsdabarna erdőtalajjal és humuszos homokkal találkozunk. Ahol az alapkőzet a felszínen vagy a felszín közelében található, törmelék fizikai féleségű sziklás, köves vázta talaj jelenik meg.

Az erdőgazdálkodás számára kedvező termőhelyi adottságú tájon a bükkösök és gyertyános-tölgyesek mellett túlzott a cseresek és a cseres-kocsánytalan tölgyesek területaránya. Ezeknek és a kultúr erdei- és feketefenyveseknek az átalakítása – elsősorban a védett természeti területeken – részben már elkezdődött, míg a természetszerű faállomány-típusokban általában és hagyományosan természetes felújításokat alkalmaznak.

Balaton-felvidék tájrészlet Veszprémtől délre, délekeletre kopár dolomitfennsík. Csak nyugat felé haladva, az alapkőzet változásával, a mészkő dominánsabb megjelenésével lesz változatosabb a felszín. Itt már a Balatonba siető rövid patakok keskeny, hordalékos völgyei és finomabb üledékekkel bélelt kismedencék is képződtek. Badacsonyörstől Zánkáig és Balatonfüredtől Balatonalmádiig már a permi vörös homokkő van a felszínen.

A Balatontól kezdődő, enyhe déli lejtő a Balatoni-Riviéra, mely alacsonyabb részein pannon üledékek jellemzőek,

amelyre a Tihanyi-félszigeten és a táj nyugati részén, a Káli-medencétől északra és nyugatra bazalttufa- és bazalt-takarók terülnek. A szomszédos Tapolcai-medence már a Balatoni-medence része, de a szigetszerű, bazaltsapkás tanú-hegyei a Balaton-felvidékhez sorolandók.

A Balaton-felvidék bazalt tanúhegyekkel szabdalta tája

Mérsékelt meleg – mérsékelt száraz klíma hatásai figyelhetők meg a tájon. A Bakonyon átbukó légáramlatok szárazabbá, a déli kitettség pedig melegebbé teszi a tájat. A területi átlagadatok alapján a zárt tölgyes klímaövből helyezkedik el. A terület erdeinek nagy része 150 és 350 m tszfm. övben fekszik.

A terület talajai többletvízhatástól függetlenek. Az alapkőzetnek és a talajképző folyamatoknak megfelelően vályogos szövetű kőzethatású talajok, illetve barna erdőtalajok fejlődtek ki. Igen jelentős a törmelék fizikai féleségű talajok aránya, amelyek elsősorban sziklás, köves vázталajjal találkozunk.

Klíma regionális erdőtürsulásait döntően cseres-tölgyesek jelentik, északi kitettségben kiterjedt gyertyános-tölgyesekkel. Jelentős az edafikus erdőtürsulások, főként mészkedvelő erdők, kisebb részben szikladomborzatú erdők aránya; mozaikszerűen száraz gyepek is kialakulnak. Az aktuális vegetációban a természet szerű erdők és kultúrerdők mellett szántók, szőlők és gyümölcsösök mozaikjai figyelhetők meg.

A száraz, szubmediterrán klímahatással érintett területeken a sekély talajú erdőket a molyhos-cseres tölgyesek, a

A Hegyestű bazaltorgonái a Balaton-felvidéken

cseres-kocsánytalan tölgyesek és a cserések faállományai képviselik. A táj mintegy ötödrészét kultúr erdei- és fekete-fenyvesek, valamint akácok borítják. Általánosan jellemző a vágásos üzem mód, de a természetvédelmi és a rekreációs rendeltetésű erdőkben rövidebb időtartamú fokozatos felújítóvágásokat is alkalmaznak.

Keszthelyi-hegység kistáj minden oldalról meredek töréslépcsők határolják. Alapvetően két, közzétanilag elkülönülő tájrészletből áll. Nagobbik, déli része a *Keszthelyi-dolomitvonulat*, északon a bazaltból álló *Tátika-csoport* található. A két rész közé mélyül a többnyire üledékekkel és hordalékokkal bélelt Várvölgyi- és a Vindornyai-medence, utóbbit lecsapolták. A dolomittrögök területén sok a működő és a felhagyott kőbánya.

Klímaregionális erdőtürsulásait a hegység belsejében gyertyános-tölgyesek, a peremterületeken cseres-tölgyesek jelentik. Különösen a Tátika-csoportban jelentősek az extra-regionális bükkösök. Igen magas az edafikus erdőtürsulások, főként a mészkedvelő erdők és a szikladomborzatú erdők aránya, mozaikszerűen száraz gyepek is megfigyelhetők. Az aktuális vegetációban a kultúrerdők, mindenekelett a kultúr-fenyvesek térfoglalása szembetűnő. A Vindornyai-medence egykori lápi növényzetét mára tönkretették.

Mérsékelt hűvös – mérsékelt nedves klíma jellemzi a tájat. A területi átlagadatok alapján a táj a gyertyános-tölgyes klímaövből helyezkedik el. A két tájrészlet erdeinek nagy része 150 és 350 m tszfm. között fekszik. A terület talajainak több mint 97%-a többletvízhatástól független. A talajképző folyamatoknak megfelelően vályogos szövetű talajok jöttek létre, de jelentős a homok, illetve a homokos vályog szövetű talajok részaránya. Ennek eredményeképpen a táj többletvízhatástól független termőhelyein rendszákkal és barna erdőtalajok különböző típusaival találkozunk. A törmelék fizikai féleségű területek megegyeznek a sziklás, köves vázталaj előfordulásával.

A *Keszthelyi-dolomitvonulat* területén közzethatású és sekély barna erdőtalajokon a cser főfafajú (molyhos tölgy, kocsánytalan tölgy eleggyel) faállományok mellett bükkösök is előfordulnak. A kedvezőtlen termőhelyi viszonyok ellenére eredményesen próbálkoznak fokozatos felújítóvágásokkal. A kultúrerdők közül csökkenő területtel a fekete-fenyvesek és az akácok a legjelentősebbek. A *Tátika-csoport* változatos klimatikus és edafikus adottságainak megfelelően bükkösök, gyertyános-tölgyesek és cserések mint természet szerű erdők egyaránt megtalálhatók. Ezekben – a termőhely függvényében – általában természetközeli eljárásokat alkalmaznak.

Források

- Dövényi Z. (szerk.) (2010): Magyarország kistájainak katasztere, MTA FKI, Budapest, 876 pp
- Führer E. (szerk.) (2019): Magyarország erdészeti tájai 3. Dunántúli-középhegység erdészeti tájcsoporth, NFK, Budapest, 778 pp
- Király G., Molnár Zs., Bölöni J., Csiky J., Vojtkó A. (szerk.) (2008): Magyarország földrajzi kistájainak növényzete. MTA ÖBKI, Vác-rátót, 248 pp
- Marosi S., Somogyi S. (szerk.) (1990): Magyarország kistájainak katasztere I-II., MTA FKI, Budapest, 1023 pp

Összeállította: **dr. Patocskai Zoltán**
erdőművelési osztályvezető, Bakonyerdő Zrt.
Fotók: **Gergál-Gombási Mónika, Kovács Béla**
(Bakonyerdő Zrt.)